

УДК 339.56:(477:71):339.922

Яценко О.М.*доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародної торгівлі
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана***Білецька І.І.***магістр факультету міжнародної економіки і менеджменту
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА КАНАДИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

TRADE AND ECONOMIC COOPERATION OF UKRAINE AND CANADA IN TERMS OF THE CURRENT INTEGRATION PROCESSES

АНОТАЦІЯ

Досліджено особливості двостороннього торговельно-економічного співробітництва України та Канади в умовах глобальних викликів. Особлива увага приділена питанням торговельної політики країн. Оцінено можливості та загрози, а також сильні і слабкі сторони двосторонніх відносин в умовах сучасних інтеграційних процесів. Визначено переваги та недоліки формування зони вільної торгівлі між Україною та Канадою. Обґрунтовано перспективні напрями двостороннього торговельно-економічного співробітництва країн.

Ключові слова: торговельна політика, двосторонні відносини, торговельно-економічне співробітництво, угода про зону вільної торгівлі (ЗВТ), національні інтереси, інтеграція, глобалізація.

АННОТАЦИЯ

Исследованы особенности двустороннего торгового-экономического сотрудничества Украины и Канады в условиях глобальных вызовов. Особое внимание уделено вопросам торговой политики стран. Оценены возможности и угрозы, а также сильные и слабые стороны двусторонних отношений в условиях современных интеграционных процессов. Определены преимущества и недостатки формирования зоны свободной торговли между Украиной и Канадой. Обоснованы перспективные направления двустороннего торгового-экономического сотрудничества стран.

Ключевые слова: торговая политика, двусторонние отношения, торгового-экономического сотрудничество, соглашение о зоне свободной торговли (ЗСТ), национальные интересы, интеграция, глобализация.

ANNOTATION

The features of bilateral trade and economic cooperation between Ukraine and Canada are researched in terms of global challenges. Particular attention is given to the issues of trade policy. The opportunities and threats, as well as the strengths and weaknesses of the bilateral relations are evaluated in terms of the current integration processes. The advantages and disadvantages of a free trade area forming between Ukraine and Canada are determined. The perspectives of bilateral trade and economic cooperation between the countries are substantiated.

Keywords: trade policy, bilateral relations, trade and economic cooperation, an agreement on free trade area (FTA), the national interest, integration, globalization.

Постановка проблеми. Перманентні та динамічні глобальні процеси перетворюють світову економіку на середовище постійної взаємодії національних економік, де головним трендом виступає лібералізація міжнародних торговельних відносин. Економічна глобалізація впливає

на зростання комплементарності та взаємозалежності національних економік і світового ринку, активізацію інтеграційних процесів, динамізацію міжнародної торгівлі, прямих іноземних інвестицій, потоків короткострокового капіталу, переміщення трудових ресурсів, обміну міжнародними технологіями. Зазначені тенденції зумовлюють ряд можливостей та загроз для розвитку міжнародних економічних відносин, інтеграції національних господарств, двосторонньої торговельно-економічної співпраці країн, зосереджуючи увагу науковців на проблематиці ефективної реалізації національних інтересів країни та модернізації їхньої торговельної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам міжнародної торговельної політики в умовах економічної глобалізації присвячені роботи І. Бураковського, А. Кіреєва, П. Кругмана, Т. Мельник, В. Сіденко, Т. Циганкової, О. Шниркова та ін. Неоднозначність соціально-економічних проблем викликаних економічною лібералізацією висвітлена в роботах таких дослідників, як Л. Антонюк, О. Білорус, А. Гальчинський, В. Геєць, Д. Лук'яненко, Т. Оболенська, А. Поручник, С. Сіденко, Я. Столярчук, А. Філіпенко, В. Чужиков та багатьох інших. Вивчення різних аспектів двосторонніх відносин України з Канадою досліджувалося у працях таких вітчизняних науковців як Ю. Балицька [1], Е. Баран [2], Н. Горбатюк [3], М. Дойчик [4], І. Кобута [5], В. Музика [7], Н. Осташ [8], С. Федуняк [16], П. Черник [17], Ю. Щербак [19]. Основу їхніх праць складає вивчення української громади в Канаді та політичних відносин між країнами. Водночас тематика становлення та розвитку двосторонніх торгового-економічних відносин України з Канадою залишається наразі поза увагою вітчизняних дослідників.

Метою статті є дослідження особливостей двостороннього торговельно-економічного співробітництва України та Канади в умовах формування зони вільної торгівлі між країнами.

Виклад основного матеріалу. Торговельна політика країн спрямована передусім на реалізацію національних інтересів держав у торговельно-економічному співробітництві. Теоретичні дослідження дозволяють стверджувати, що формування належної торговельної політики завжди було пріоритетом для Канади. Чітка визначеність стратегії країни, перелік цілей та завдань держави, торговельна політика кожного сектора економіки – це тільки короткий перелік того, про що зазначено в Огляді торговельної політики Канади у 2015 р., підготовленому секретаріатом СОТ та безпосередньо Урядом держави. Основною стратегічною метою Канади залишається курс на лібералізацію торгівлі та інвестицій, відкриття ринків та формування взаємозалежної світової економіки. Канада є успішною інноваційною державою, проводить глибокі торговельні зв'язки з найбільшими швидкозростаючими та динамічними ринками світу, що забезпечує їй конкурентоспроможність на світовому ринку. Держава акцентує увагу на знаннях, освіті, інноваціях та інвестиціях, що дозволить їй процвітати у коротко- та дов-

гостроковій перспективі. Починаючи з 2009 р. Канада реалізує також Економічний план дій, основною метою якого є подолання можливих загроз зовнішнього середовища, стимулювання економіки, створення нових робочих місць та процвітання держави в цілому. Так, наприклад, Економічний план дій 2014 р. був зосереджений на збалансованості бюджету, створенні робочих місць та їх зростання, а також підтримці родин та громад. Варто також вказати, що в Огляді торговельної політики Канада чітко прописує стосунки з потенційними країнами-партнерами, не виняток становить і Україна [32; 33]. Наразі оголошено про відновлення переговорів щодо ЗВТ між державами та можливість найшвидшого підписання цієї угоди. Отже, чітке визначення стратегічної мети, засобів її досягнення, їх сумлінне і послідовне виконання дозволяє державі забезпечувати собі належне місце на світовій економічній арені.

Дослідження торговельної політики України, в свою чергу, є діаметральною протилежністю торговельної політики Канади. Перший огляд торговельної політики України у Світовій

Таблиця 1

Макроекономічний профіль України та Канади, 2014 р.

Показник	Од. виміру	Країна	
		Україна	Канада
Рік незалежності	рік	1991	1982
Площа	тис.км ²	603,6	9984,7
Населення	млн	45363	35540
Основні етнічні групи	%	українці (77,8%), росіяни (17,3%)	канадці (32,2%), англійці (19,8%)
Офіційні мови	%	українська (67,5%)	англійська(58,7%), французька(22%)
Державний устрій	–	Парламентсько-президентська республіка	Конституційна монархія
ВВП	млрд дол. США	131,8	1 786,7
Структура ВВП за секторами	%	с.-г. – 11,8%; промисловість – 25,5%; послуги – 63%	с.-г. – 1,6%; промисловість – 28,6%; послуги – 69,7%
Місце країни за ВВП в світі	–	49	16
ВВП на душу населення	дол. США	8700	44800
Експорт	млрд дол. США	52,5	465,1
Основні імпортери	%	Російська Федерація (18%), Туреччина (7%), Єгипет (5%)	США (76,7%), ЄС (7,4%), Китай (3,7%)
Імпорт	млрд дол. США	60,4	482,1
Основні експортери	%	Російська Федерація (23%), Китай (10%), Німеччина (10%)	США (54,3%), Китай (11,5%), ЄС (11,3%)
Споживацькі витрати *	млрд дол. США	174, 3	1418, 4
Витрати домогосподарств*	млрд дол. США	139	1021, 5
Урядові витрати*	млрд дол. США	35, 2	396, 9
Внутрішні інвестиції*	млрд. дол. США	29, 6	450, 2
Капітальні внутрішні інвестиції*	млрд дол. США	34, 1	439, 4
Рівень інфляції	%	14,7	1,8
Вступ в СОТ	рік	16 травня 2008	1 січня 1995

Джерело: побудовано за даними [29; 30; 31]

* – наявні розрахункові дані є тільки до 2013 р.

організації торгівлі (СОТ) очікується тільки у квітні 2016 р. [10], до цього ж стратегічна мета держави змінювалася паралельно зі зміною влади. У цьому контексті представляє інтерес дослідження економічного стану, особливостей торговельного профілю та співробітництва України та Канади. Спочатку розглянемо макроекономічний профіль країн (табл. 1).

Після здобуття незалежності основними стратегічними напрямками для України були економічне зростання та вступ до Світової організації торгівлі. Проте після приєднання до СОТ в травні 2008 р. перед країною постав новий вибір – інтеграція в Європейський Союз чи Митний Союз, при тому, що чітко прослідковувалися короткострокові перспективи в Митному Союзі та довгострокові в ЄС. Належна торгова політика в той час дозволила б користуватися перевагами від обох Союзів, адже цьому сприяє вигідне географічне положення держави. Проте головною проблемою стала саме невизначеність стратегічної мети та послідовних дій досягнення цієї мети, що у свою чергу спричинило негативний вплив на країну в цілому. Ні програма діяльності уряду України, ні коаліційні угоди, ні програма президента «Україна-2020» не ставлять своїм завданням формування послідовної зовнішньоторговельної політики як такої [6; 14; 25]. Тому вкрай необхідним є переосмислення старих і визначення нових пріоритетів зовнішньоторговельної політики, включаючи стратегічне планування відносин з окремими країнами і регіонами світу.

Важливу роль займає також і позиція країни на світовій арені, оцінити яку можна за допомогою світових рейтингів. Провідні міжнародні інституції щорічно проводять аналіз та оцінку основних показників країни, серед яких макроекономічна стабільність, охорона здоров'я, освіта, рівень розвитку й відкритості ринку та інші. Ці дослідження дозволяють виділити за рангом країни відповідно до їхніх показників у різних категоріях (рис. 1).

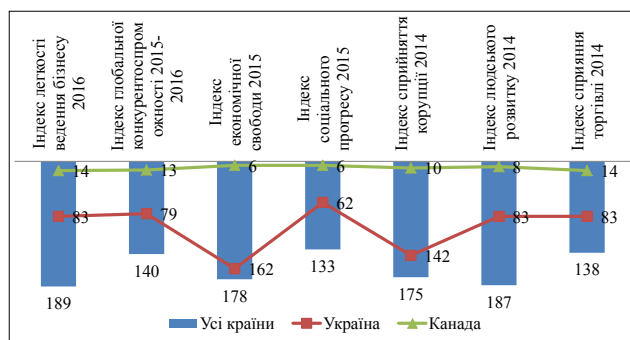

Рис. 1. Місце України та Канади у провідних світових рейтингах

Джерело: побудовано за даними [20; 21; 23; 24; 26; 27; 28]

Двосторонні відносини України та Канади започатковано ще на стику XIX-XX ст., під-

ґрунтам для яких стали міцні зв'язки між окремими групами громадян цих держав, українська діаспора в Канаді є другою після Росії за своєю величиною. Канада – це перша західна країна та друга після Польщі, яка визнала незалежність України. Дипломатичні відносини між цими країнами були встановлені 27 січня 1992 р. У Спільних деклараціях, підписаних у 1994 р. та 2001 р., відносини між Україною та Канадою були закріплені як Особливе партнерство [12].

З отриманням незалежності України взаємини між державами характеризувалися активним діалогом на міждержавному рівні, а в сучасних умовах досягають свого піку. Співпраця між Україною та Канадою на сучасному етапі характеризується високим рівнем політичного діалогу між цими державами, який упродовж двох останніх років став чи не найактивнішим за всю історію двосторонніх відносин.

Про інтенсивний розвиток співпраці свідчить також і підписання 14 липня 2015 р. в Оттаві документа про завершення переговорного процесу щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та Канадою [22]. Переговори України та Канади тривали з 2009 р. Зважаючи на незначні обсяги торгівлі, очікувалося, що ці перемовини можуть бути завершені вже за півроку. Проте через численні порушення Україною норм СОТ та спроби переглянути умови свого членства у організації було вирішено призупинити їх у 2012 р. Про відновлення переговорів щодо зони вільної торгівлі офіційно було оголошено тільки у 2014 р. За словами міністра економіки Канади Е. Фаста, основним важелем, який вплинув на відновлення переговорів у 2014 р., стало дотримання новим українським урядом усіх норм СОТ [13].

Україна завжди розглядала Канаду як важливого торговельного партнера, проте тільки у довгостроковій перспективі, адже схожа структура аграрного виробництва унеможливлювала зростання товарообігу між країнами (табл. 2).

Таблиця 2
Показник подібності товарної структури експорту та імпорту України та Канади*

Рік	2009	2010	2011	2012	2013
Експорт	0,399	0,442	0,451	0,451	0,446
Імпорт	0,581	0,595	0,607	0,578	0,596

Джерело: побудовано за даними [34]

* – наявні розрахункові дані є тільки до 2013 р.

Ситуація щодо двостороннього співробітництва кардинально змінилася у 2014–2015 рр. Головною причиною стала політична обстановка в Україні та зменшення експорту в Росію. Тому основним завданням для України став пошук нових ринків збуту, нових партнерів та нових можливостей реалізації своїх національних інтересів.

Здебільшого Україна є учасницею регіональних угруповань, таких як Рада Європи, ОБСЄ, Організація за демократію та розвиток – ГУАМ, Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) [11], тому співпраця з країнами за межами регіону Європи є важливою. У цій ситуації партнером для України виступила Канада, країна, яка входить до складу Великої сімки (G7), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), є учасницею Північноамериканської угоди про вільну торгівлю (НАФТА) разом зі США та Мексикою. Це перша після Глибокої та всеохоплюючої Угоди про асоціацію з ЄС угода з країною Північноамериканського континенту, що охоплює ринок такого масштабу [15]. Угода відкриває можливості для вітчизняного бізнесу на коротко- та довгострокову перспективу, а також дозволить диверсифікувати торговельні потоки з України.

Основними експортерами української продукції є Російська Федерація, Туреччина та Єгипет. Експорт до Канади є незначним і становить лише 0,13%. Щодо імпорту в Україну, то ситуація аналогічна. Основними партнерами України є Російська Федерація, Китай та Німеччина, імпорт з Канади – всього 0,35% (рис. 2). За словами О. Данилейка, колишнього генерального консула України в Торонто, а нині посла із особливих доручень МЗС України, основними причинами такого

товарообігу є, насамперед, віддаленість України від Канади, а також те, що бізнес у Канаді є чітким і прогнозованим, а через бойові дії і зменшення обсягів виробництва в Україні канадці обережно підходять до підписання контрактів. Проте на зацікавленість Канади в Україні впливають не тільки економічні чинники. Вагомий внесок здійснює українська діаспора, представники якої беруть активну участь у спільних міждержавних проєктах як виконавці, консультанти та експерти, а також шляхом створення нових організаційних діаспорних структур, діяльність яких виходить за рамки етнічного співтовариства і націлена на створення оптимальних умов для розвитку відносин між двома країнами та допомоги виходу з кризи для України [3].

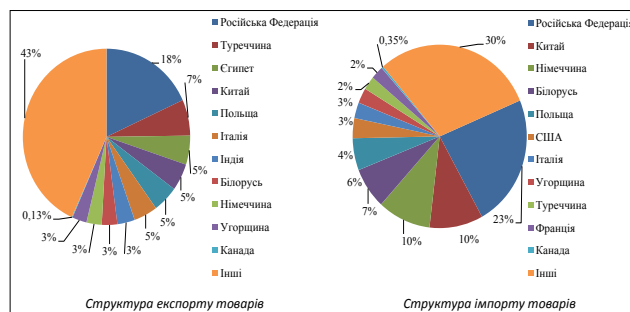

Рис. 2. Географічна структура експортно-імпоротної діяльності України у 2014 р., %
Джерело: побудовано за даними [9]

Таблиця 2

SWOT-аналіз співпраці України з Канадою

<p>ЗОВНІШНІ ЧИННИКИ</p> <p>ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ</p>	<p>Можливості (О)</p> <p>Розширення співробітництва в екологічній, технологічній, торговельній, інвестиційній, науковій та інших сферах. Створення зони вільної торгівлі послугами між Україною та Канадою. Вихід на Північноамериканський ринок.</p>	<p>Загрози (Т)</p> <p>Зменшення видатків до бюджету держави. Обмежений вихід вітчизняного бізнесу на канадський ринок. Збільшення конкуренції на внутрішньому ринку.</p>
<p>Сильні сторони (S)</p> <p>Вигідне географічне положення. Багаті природні ресурси. Високий рівень освітнього потенціалу. Наявність науково-технологічного потенціалу.</p>	<p>Очікування (S+O):</p> <p>Сприятливий для торгівлі та інвестицій бізнес-клімат, економічне зростання, лібералізація зовнішньоторговельних відносин, диверсифікація торговельних потоків і модернізація українських підприємств, створення нових робочих місць.</p> <p>Стратегія: ПОГЛИБЛЕНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ</p>	<p>Очікування(S+T):</p> <p>Зростання попиту на імпорتنу продукцію на внутрішньому ринку, незначна товарна та географічна диверсифікація вітчизняного експорту.</p> <p>Стратегія: ІННОВАЦІЙНОГО ПРОРИВУ (ПОЛІТИКИ)</p>
<p>Слабкі сторони (W)</p> <p>Озброєний конфлікт на території країни. Суспільно-політична нестабільність. Енергозалежність держави. Низькі показники у соціальних, політичних та економічних рейтингах. Низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів та послуг. Нестабільність курсу національної валюти.</p>	<p>Очікування (W+O):</p> <p>Зростання експорту за рахунок розширення уже існуючих каналів реалізації й експортних поставок, унеможливлення поглибленої співпраці в зв'язку з нестабільною політичною та економічною ситуацією.</p> <p>Стратегія: ГЕОГРАФІЧНОЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ</p>	<p>Очікування (W+T):</p> <p>Зменшення товарообігу між країнами, незначне зростання імпорту в Україну, поглинання українських компаній канадськими, дестабілізація політичної та економічної сфер, загострення конкуренції на внутрішньому ринку між іноземними і національними товаровиробниками.</p> <p>Стратегія: РОЗВИТКУ РИНКУ (ПОШУК НОВИХ РИНКІВ ЗБУТУ)</p>

Джерело: складено авторами

Угода про зону вільної торгівлі має як переваги, так і недоліки для кожної зі сторін. Вагомою особливістю та характеристикою цієї Угоди є різний рівень економічного розвитку країн-партнерів, що має значний вплив на формування співпраці між державами та наслідки в цілому. Основні очікування для України від угоди про ЗВТ можна зобразити таким чином (табл. 2).

Необхідно зазначити, що у звіті організації Oxford Analytica, однієї з провідних світових консалтингових організацій, йдеться про те, що Канада має більше ніж 1 млн громадян українського походження, і уряд докладає всіх зусиль для підтримки України і країн Східної Європи проти агресивної політики Росії, адже тим самим вони закладають підвалини для співпраці після завершення конфлікту [13]. Як наслідок, Канада позиціонує себе надійним союзником для України на міжнародній арені.

З моменту набуття чинності Угоди про ЗВТ відкриє для українських експортерів 98% канадського ринку товарів, в той час як Україна зобов'язалася здійснити повну лібералізацію з моменту набрання чинності Угоди для 72% товарів, скасування ввізних мит з використанням перехідних періодів 3,5 та 7 років для 27% товарів та часткову лібералізацію для чутливих сільськогосподарських товарів [15].

Вагоме місце в Угоді приділяється сільському господарству, адже це надзвичайно важливий сектор економіки України, тому очікується після підписання Угоди розширення експортної номенклатури сільськогосподарської продукції. Проте в Канаді цей сектор також є потужним, і Україна багато в чому конкурує з Канадою на світовому ринку у цій сфері, тому значного розширення не варто очікувати. Водночас варто зазначити, що металургія, хімічне виробництво, текстильна галузь та окремі сектори машинобудування у разі розширення асортименту поставок зможуть почувати себе впевнено на канадському ринку [18]. Окреме місце також належить інтелектуальній власності, відповідний розділ Угоди містить зобов'язання, які сприятимуть співпраці між Україною і Канадою у сфері захисту інтелектуальної власності та боротьби з порушенням її прав.

За словами Н. Микольської, торговця України, у перші роки дії режиму вільної торгівлі значного збільшення українського експорту не очікується. Однак, якщо дивитися на п'ятирічну перспективу, то Україна може розраховувати на збільшення українського промислового експорту, в тому числі з високою долею доданої вартості, а також експорту готових продуктів харчування [13]. Проте уже навіть протягом першого року дії Угоди зростання експорту в Канаду очікується на 3,5% за рахунок розширення вже існуючих поставок українських експортерів [22]. Вагомою перевагою для України від Угоди про ЗВТ є і те, що ринок Канади – це зовсім новий ринок

у порівнянні з європейським, тому ця Угода дасть змогу адаптуватися та зрозуміти ринок Північної Америки та пристосовувати українські товари до його потреб та споживчих уподобань канадського населення. Зокрема, в Угоді про створення ЗВТ вказано про надання Канадою технічної допомоги. Канадські фахівці безкоштовно консультоватимуть українські компанії, допомагаючи їм вийти на цей ринок. Це дозволяє сподіватися, що українські виробники витримають конкуренцію та зможуть не просто вийти на канадський ринок, але й зайняти певне місце на ньому. Також Угода забезпечить розширення зв'язків між країнами для майбутніх угод, як, наприклад, Угоди про ЗВТ послугами, що буде більш цікавим для України, адже експорт послуг в Канаду перевищує імпорт в Україну. А сфера ІТ-послуг взагалі є дуже цікавим напрямом для Канади.

Щодо Канади, то їй Україна потрібна як стратегічний партнер, який, подолавши кризові явища, відіграватиме помітну роль у європейських економічних і військово-політичних структурах, а Канада матиме союзника, через якого зможе ширше представляти свої інтереси в Європі [17]. Україна і Канада можуть співпрацювати у сфері високих технологій, зокрема в авіакосмічній промисловості, де обидві країни мають неабиякий досвід. Та й звичайне розширення ринку збуту матиме позитивний вплив на експорт Канади.

Висновки. Отже, глобалізаційні процеси чинять позитивний вплив на відносини між державами та спрощують і лібералізують торгівлю на світовому ринку. Стосунки між Україною та Канадою, які донедавна ґрунтувалися тільки на історичній та культурній основі, нині вийшли на новий економічний рівень. Хоча торговельно-економічна співпраця на цьому етапі характеризується тільки незначним товарообігом, країни активно сприяють його зростанню. Про це свідчить завершення переговорів щодо зони вільної торгівлі між країнами, відповідна Угода вступає в силу після деяких юридичних формальностей. Але ця Угода – тільки один крок, який дає нові можливості для обох ринків, але нічого не гарантує. Навіть незважаючи на те, що Угода про ЗВТ є асиметричною по відношенню до України та включає в себе багато спеціальних умов для підтримки українського бізнесу, ризики все одно існують. Проте існує і низка можливостей, що при правильній і зваженій торговій політиці дозволять нівелювати ризики та стати гідним гравцем на світовому ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балицька Ю.О. Суспільно-політична діяльність конгресу українців Канади : автореф. дис. ... на здобуття наук, ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Ю.О. Балицька. – Чернівці, 2009. – 20 с.
2. Баран Е. Канадське співробітництво з Україною / Е. Баран // Зовнішня торгівля. – 1999. – № 1-2. – С. 34-35.

3. Горбатюк Н.П. Роль української діаспори Канади в формуванні українсько-канадських відносин (1991–1997 рр.) : автореф. дис. ... на здобуття наук, ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / Н. П. Горбатюк. – Одеса, 1999. – 16 с.
4. Дойчик М. Стосунки України та Канади в 1991–1996 рр.: патронат чи співробітництво // *Нова політика*. – 1998. – № 4. – С. 9-12.
5. Кобута І.В. Укладання угоди про вільну торгівлю між Україною та Канадою: перспективи для сільськогосподарських товарів / І.В. Кобута [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elibrary.nubip.edu.ua/13049/1/11kyv.pdf>.
6. Мовчан В. Торговельна політика України: Стратегічні аспекти та наступні кроки, які треба здійснити: серія консультативних робіт [Електронний ресурс] / В. Мовчан, Р. Джуччі, К. Куценко–Берлін/Київ, квітень 2010. – 19 с. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2010/PP_02_2010_ukr.pdf.
7. Музика В. Канада ніколи не забувала про Україну / В. Музика // *Політика і час*. – 2005. – № 3. – С. 3-11.
8. Осташ Н.І. Досвід асиметричного співіснування Канади та США і можливості його проєкції на українсько-російські відносини / Осташ Н.І. // *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право* : збірник наукових праць. – 2010. – № 1(5). – С. 23-28.
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
11. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/about-ukraine/international-organizations>.
12. Офіційний сайт Посольства України в Канаді [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://canada.mfa.gov.ua/ua/ukraine-%D1%81%D0%B0/ukrainians-in-%D1%81%D0%B0>.
13. Панченко Ю. Вільна торгівля з Канадою – подарунок від діаспори [Електронний ресурс] / Ю. Панченко // *Європейська правда*. – 2015. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/07/15/7035920/>.
14. Сліпачук Т.В. Торговельна політика України: Quo Vadis? [Електронний ресурс] / Т.В. Сліпачук // *Європейська правда*. – 2015. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2015/02/19/7031009/>.
15. Угода про вільну торгівлю між Україною та Канадою: нові горизонти для українського бізнесу / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/canada/files/Canada_Brochure2015_v5.pdf.
16. Федуняк С.Г. Концепція «середньої держави» у зовнішній політиці Канади / С.Г. Федуняк // *Український історичний журнал*. – 1995. – № 5 – С. 72-79.
17. Черник П.П. Україна-Канада: стан та перспективи сучасних міждержавних взаємин [Електронний ресурс] / П.П. Черник // *Гілея: науковий вісник*. – 2014. – Вип. 83. – С. 403-408. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gileya_2014_83_107.pdf.
18. Швидко А. Україна-Канада: економічні перспективи [Електронний ресурс] / А. Швидко // *Радіо Свобода*. – 2015. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27330195.html>.
19. Щербак Ю. «Канадський досвід надихає і підказує» / Ю. Щербак // *Діловий вісник*. – 2002. – № 12. – С. 8-10.
20. Corruption Perceptions Index 2014 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.transparency.org/cpi2014/results>.
21. Doing Business 2016 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf>.
22. Global Affairs Canada [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.international.gc.ca/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/ukraine/index.aspx?lang=eng>.
23. Human Development Report 2014 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://hdr.undp.org/en/countries>.
24. Index of Economic Freedom 2015 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.heritage.org/index/ranking>.
25. Shepotylo O. Export potential, uncertainty, and regional integration: choice of trade policy for Ukraine / O. Shepotylo [Electronic resource]. – Mode of access : <http://poseidon01.ssm.com/delivery.phpID=671000027113005024025116003069083094024007017009023053125008106106111099119122106014052048008024051061012100124112078099001072038038069086032097083087127091066122033082039067099127079095115067127001003005002102104104101068124125068100104015094122106&EXT=pdf>.
26. Social Progress Index 2015 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/About-Deloitte/gx-cr-social-progress-index-executive-summary-2015.pdf>.
27. The Global Competitiveness Report 2015-2016 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/>.
28. The Global Enabling Trade Report 2014 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalEnablingTrade_Report_2014.pdf.
29. The World Bank Group [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.worldbank.org/>.
30. The World Factbook [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>.
31. The World Trade Organization [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.wto.org/>.
32. Trade policy review of Canada: report by the WTO Secretariat [Electronic resource]. – Mode of access : https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s314_e.pdf.
33. Trade policy review: report by Canada [Electronic resource]. – Mode of access : https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/g314_e.pdf.
34. UNCTADstat [Electronic resource]. – Mode of access : <http://unctadstat.unctad.org/EN/>.